

Gúzsba kötve táncolni? Szépen hűtlenkedve? Öncélú magamutogatás? Hosszú kirándulás? Mondatépítéset? Újjászületés?

Hogyan fordul a mű? Húszan fejtették ki először válaszaikat a folyóirat 2009/5. számában, most újabb hét gyakorló interpretátor mondja el gondolatait az alábbi kérdésekről:

- Van-e belső szabálya, amelyet műfordítói gyakorlatában követ: saját használatú öt-, hétparancsolat?
- Születhet-e szellemes személyes megfogalmazása – akár most, kérésünkre – a műfordítás mibenlétének?
- Meddig ér egy szakfordító kompetenciája, és állhat-e helyt műfordító szakfordítóként?

Borbély János

a) Sokan, ezeket én az elmarasztalás szándéka nélkül, egyszerűen beavatatlanoknak mondanám, mindenekelőtt a hűséget, a szöveg-hűséget kéri számon a műfordítástól. Igen, igen, az is kell, de ha a szöveg-hűség volna az elsődleges követelmény, hol marad akkor a művészi hatás, a fordításos változatban is elvárt és megőrzött műélmény? Az irodalmi fordítás klasszikusaival együtt én is azt vallom, hogy a fordításnak lehetőleg meg kell őriznie az eredeti szöveg művészi értékeit, azaz akkor jó, ha olyan vagy megközelítőleg olyan benyomást és hatást kelt az olvasóban, mintha az anyanyelvén írt, eredeti művet olvasna. Ennek eléréséhez pedig nem elég a szöveg-hűség, nem is vezet sehová. Hozzá kell tenni valami sajátos ízt, ízességet a magunkéból, anyanyelvünk, kultúránk végtelenül gazdag tárházából, hogy műalkotásként olvasható legyen, persze amellett, hogy az eredeti mű esetleg távoli világa is letagadhatatlan marad. Mondanivalót, szólásmódot és nem szavakat fordítunk, s magam is a magyar mondat galaxisába igyekszem maradéktalanul belepréselni az eredeti szöveg bolygórendszerét. Így aztán minden jól megoldott, végül is általam jóváhagyott mondat megannyi sikerélmény, örömforrás nekem. Elképzelhető mennyi öröm ér, amint mondatról mondatra araszolok így, mindig a legodaillóbb kifejezésmódot, szinonimát keresve elsősorban emlékezetben, aztán kézikönyvekben, szótárakban, elérhető irodalomban, s a mondandóhoz igazítva a legelfogadhatóbb szórendet, szerkezetet. Igaz, néha megoldhatatlan gordiuszi csomó is akad, mondjuk, szójátékok esetében, ilyenkor le kell raknom a fegyvert, de azután – mint más fordítók is teszik – más alkalmas helyen kárpótolom a hiányosságot egy-egy kapóra jött nyelvi leleménnyel, és így helyreáll az egyensúly, a lelki is, meg a nyelvi is. Ezt hívják hűtlen hűségnek. Itt tehát nem elég hűnek lenni, egy adag hűtlenség is kellek a művészi hatás kedvéért.

b) Személyes tapasztalatom szerint a fordítás sohasem kész. Akárhányszor előveszem, még évtizedek múltán is mindig találok rajta, benne valami igazítani, javítani valót. Ilyenképpen nem is lehet tökéletes, pláne a kívülálló szemével tekintve, aki a környezetében szerzett nyelvi tapasztalatok alapján másféle nyelvi

kánonokat és ízlésvilágot tisztel. Itt jut eszembe Paul Ricoeur megállapítása, hogy „A fordítás meglepő jelensége által a jelentés az egyik nyelvből átkerül a másikba; a két jelentés azonban soha nem azonos, hanem csak megfeleltethető”. Hát – ez az. Ha nem is tökéletes tehát, mégis nélkülözhetetlen, hiszen összességében, számunkra, ez maga a világirodalom. Máskülönb – hogy tréfálkozzunk is egy kicsit a saját számlánkra –, azt mondják: A fordítás olyan, mint a nő. Ha hú, nem szép. Ha pedig szép, akkor nem hú.

c) A szakfordítótól is elvárható, hogy közérthető, gördülékeny mondatokban, ne pedig nehézkes bükkfanyelven fogalmazzon a szakmai hűség nevében. Egyébként, szerintem, alkalmanként műfordító is helyt állhat ilyen minőségben, azonban mindannyiszor el kell sajátítania az illető szakterület nyelvét, kifejezéstárát. Ez pedig nem könnyű, szinte lehetetlen, ha mindennap más-más tárgyban kell teljesítenie.

Erdélyi Z. János

a) Megfogalmazott, „kőbe vésett” szabályaim nincsenek, inkább szempontok léteznek, amelyekhez tartom magam úgy próza, mint vers fordításakor. Olyasfélék, mint:

- Minél teljesebb szöveghűség az eredetihez képest.

- Úgy hangozzék a fordított szöveg, mintha eredetileg is magyar lenne.

- Szeretem a nyelvi leleményeket igénylő szövegeket/szövegrészeket, ezek mindig valamiféle teljesítménybeli többletet jelentenek (pl. archaizálás, szójátékok, új szavak alkotása stb.).

- Végül: ha mindegyik szempontok érvényesülnek, s mindezek mellett még mindig fel lehet ismerni, hogy én fordítottam, akkor érzem jónak a munkámat.

Nyilván vannak egyéb szempontjaim is, amiket munka közben érvényesítek, de a felsoroltakat tartom a legfontosabbaknak.

b) Kosztolányi óta nehéz nála tömörebben és találébban megfogalmazni a műfordítás igazi mibenlétét. Lehet persze rendkívül elmés meghatározásokat szülni, mint pl. „magyar birka bőrét húzni a külhoni farkasra” – hogy csak úgy hirtelenjében „köpjek egy aranyat”, de nem vagyok benne biztos, hogy minden műfordítással foglalkozónak ki kell sajátolnia magából hasonlót.

c) Hogy meddig ér egy szakfordító kompetenciája, arra csak azt lehet mondani, hogy addig, ameddig „képességbeli takarója” ér. Mérnökként rengeteg „szakfordítással” volt dolgom – sajátjal is, másokéval is. Tapasztalatom szerint nagyon sok magát szakfordítónak tartó egyén igencsak híján van az állítólagos saját szakterület legalapvetőbb szakkifejezéseivel. (Volt, aki oroszról fordított, s a „forgatónyomaték”-ból „csavargási pillanat” lett.) Emlékeim szerint az én szaknyelvi fordításaim ugyanúgy megállták a helyüket, mint a szépirodalmiak.

Nem azon múlik tehát, hogy ki a műfordító és ki a szakfordító, sokkal inkább a tényleges nyelvtudáson. Azért a stílusérzék sem kutya!

Géher István

A műfordítás: mesterség és művészet. Nemcsak kulturális tájékoztatásra szolgál. Úgy terjeszti, hogy élménnyé teszi az ismeretet. Azáltal, hogy az idegen műből hazai művet alkot. Ehhez sok mindent tudnia kell az „eredetiről” (a forrását jelentő kultúráról, benne a szerzőről, a műdarabról) – de még többet a befogadó közegről, ahová tudását átülteti. A megvalósítás technikája tanítható és tanulható. De ahhoz, hogy eredménye valóra váljon, a műfordítónak teljes önmagát is mozgósítania kell. Mint a színésznek, a zenésznek. Ezt az előadó-művészi munkát, amíg a szöveg megszólal, életre kel, senki se látja-hallja. A közönség elé a műalkotás kerül, amiben eltűnik az alkotóművész tárgyiasult személye.

Király László

- a) 1. Csak verset fordítok.
2. Csak akkor, ha ismerem a nyelvet, amelyen az eredeti vers íródott, vagy legalább segédeszközök segítségével (szótár stb.) meg tudom közelíteni azt. Leginkább az újlatin és szláv nyelveket.
3. Kötelező a lehető legpontosabban közvetíteni a szerző gondolatait és a lehető leghűségesebben visszaadni magyarul a formai megoldásait.
4. A szerzőt teljesen akarom érteni, nem hidalok át tátongó szakadékokat.
5. Versfordítás közben lehet – többek között – egyre bennebb hatolni az anyanyelv rejteteibe, s ez mindig szép meglepetéseket és örömet szerez a fordítónak.
6. A magyar műfordítások nagy része azért csodálatos, mert a fordítók remekül tudnak magyarul.

b) Meghódítja szívünket egy idegen hölgy, s addig nem hagy békén bennünket, míg kívánatos magyar asszony nem válik belőle – általunk. (Az egész persze nem ilyen egyszerű, s néha amúgy jelentéktelen „idegen hölgyek”-ből igen szép magyar „asszonyok” lehetnek.)

Rakovszky Zsuzsa

a) Nincsen. Minden műfordítás más és más, általános elveknek nem sok hasznát venném – már eltekintve attól az egytől, hogy igyekszem minél hűségesebb lenni az eredetihez. Ez a hűség persze különbözik a próza- és a versfordítás esetében: ha valaki verset, különösen ha kötött formájú verset fordít, örökösen engedményeket kell tennie vagy a forma, vagy a tartalom rovására, és ki kell egyeznie legjobb esetben is az optimálishoz leginkább közelítő megoldással. Általában jellemző a fordítóra, milyen megoldásokat választ, ezért aztán a

versfordításon sokkal inkább rajta marad a fordító személyes stílusának a bélyege, mint a prózán: ha egy műfordításokból álló versantológiát lapozgatok, többnyire néhány sor után ki tudom találni, ki fordította, mármint ha költőként ismerem a fordítót – ugyanez prózánál nemigen fordulhat elő, ha mégis, inkább hiba, mint erény. A prózafordítónak helyesebb eltűnnie a fordított szöveg mögött – bár az is megesik, hogy valaki „föléfordít” az eredetinek, azaz jobb szöveget hoz létre – ez talán mégsem egyértelműen hiba.

b) Fordítani valami olyasmit jelent, mint belebújni átmenetileg valaki másnak a bőrébe – akkor sikerülhet igazán, ha azt a bőrt többé-kevésbé rám szabták.

Szávai János

a) Pontosság elsősorban, vagyis nemcsak a szavak, kifejezések jelentésének, hanem egyúttal a hangütésnek, a tónusnak a megközelítő visszaadása, azután a jó ritmus, s azzal együtt a jó hangzás. Mindez, így utólag látom, a flaubert-i stílusideál leképezése a műfordítás terepébe.

A Céline-fordítások kihívása átértékeltette velem ezt a credót. A céline-i szöveg kényszere adja, hogy ezentúl nagyobb egységekben kell gondolkodnom, nem a szavak, hanem egész szekvenciák visszaadásáról van szó, vagyis olykor pontatlanságok is szükségesek a szekvencia pontosságának megteremtéséhez. S még fontosabb, elsőrendűen fontos (ahogyan Nietzsche mondja a műfordításról) a megfelelő ritmus.

b) A műfordítás – elsősorban – közvetítés. Nélkülözhetetlen eleme a magyar irodalomnak.

Vagy:

A műfordítás: újraírás. A jó műfordítás olyan újraírása az eredeti szövegnek, amely – Paul Ricoeur szavával – nem a nyomkövető referencialitást, hanem a metaforikus referencialitást teszi meg céljának.

Szénási Ferenc

a) Hieronymus virtuális kőtbláin gyarapodnak, változnak, cserélődnek a parancsolatok, és jó néhányuk egymásnak is tökéletesen ellentmond. A mindenkori fordító legjobb hite szerint összerakosgatja belőlük személyes kánonját, időről időre maga is igazítgatva, cserélgetve az egyes regulákat. A legtekintélyesebb teoretikusok, fordítók és műhelyek szemléletéből azonban koronként mégiscsak kialakul egy-egy leginkább elfogadott alapelv, s mai, hazai fordítás-irodalmunkban ez így fogalmazható meg: légy az eredetihez minden tekintetben (szellemében, tartalmában, formájában, stílusában, szövegszerűségében is) hű. Az én házi használatú kánonom is ezt az elvet követi, s efféle klauzulákkal igyekszik a gyakorta vitatott pontokon is betartani: ne hidd, hogy a hűség

ellentétbe állítható a szépséggel, mert ha egy szép mű fordítása nem szép, akkor már nem is hű; ne add fel, hogy verset versben, rímes verset rímes versben fordíts; ha regényt vagy novellát ültetsz át, ne feledd, hogy a prózának is ritmusa, tagolása, néma olvasással is hallható hangzása van; csak úgy lehetsz hiteles, ha jól ismered a szerzőt, a művet és a forrásnyelvet is. Fontos, hogy két gyakorlati szempontra is odafigyeljek még: olyan művet válasszak, amelyet szeretek vagy fordítás közben megszerethetek; illetve sok időt szánhassak a munkára. A mű magyar szövege azután – dolgozószobában, fogorvosi rendelőben, buszon, villamoson, metrón, bárhol – sokféle változaton át, folytonosan alakulva és formálódva, megállíthatatlanul érlelődik.

b) Amit tudományos pontossággal lehetetlen meghatározni, azt hasonlatokkal szokás megvilágítani. A műfordításnak is ezért vannak és ezért szülehetnek ezután is szellemes, vagy legalábbis érzékletes definíciói. Hadd toldjam meg én is egygel az eddigieket: „A műfordító önmagát rendező színész.”

c) A szakfordító egy-egy szakma nyelvét ismeri, a műfordító az irodalomét. Persze egy villamosmérnök is lehet írói vénával megáldva, és a toll művésze is lehet az áramkörök tudós ismerője. Ők természetesen a fordítás mindkét ágát művelhetik. Ám egy használati utasítás – hiába idézi meg Krúdy pompás magyar nyelvét – mit sem ér, ha szakszerűtlen, s ezért agyoncsapja az áram a vásárlót; és az avatatlan műfordítás is – legyen bár a technikai részletekben kifogástalanul szakszerű – éppúgy gondatlanságból öl: agyoncsapja a művet.

